

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

<https://doi.org/10.31820/f.35.2.10>

Andrijana Jusup Magazin

LIK KRSTE FRANKOPANA U ANONIMNOM TALIJANSKOM EPU SAVORGNANIDE

dr. sc. Andrijana Jusup Magazin, Sveučilište u Zadru, Odjel za talijanistiku
ajusup@unizd.hr orcid.org/0000-0002-4997-0361

izvorni znanstveni članak

UDK 821.131.1.09-13

rukopis primljen: 27. lipnja 2023; prihvaćen za tisak: 13. prosinca 2023.

U fondu rukopisa Znanstvene knjižnice u Zadru čuva se ep na talijanskom jeziku nepoznatog autora iz druge polovine 18. stoljeća, koji na naslovnici uz generički naslov Poema, u nastavku predlaže mogući naslov Savorgnanide. Autor kronološkim redosljedom prikazuje višestoljetni uspon obitelji Savorgnan posvećujući više pjesničkog prostora njezinim najmoćnijim članovima. Jedan od njih je Girolamo Savorgnan (1466. – 1529.), zahvaljujući istaknutoj ulozi u mletačkoj obrani Furlanije u ratu Cambraiske lige. U tom se ratu vojnom vještinom, s druge strane, u vojsci cara Maksimilijana Habsburškog, proslavio Krsto Frankopan (oko 1482. – 1527.). U radu se analizira ideološka uvjetovanost prikaza i funkcija Krstina lika u epskoj heroizaciji člana obitelji Savorgnan. Pjesnik ističe Krstinu vojnu vještinu kako bi uvećao Girolamovu pobjedu. Međutim, pripisuje mu prijetvornost, lakomost i nepromišljenost kojima suprotstavlja Girolamovu iskrenost, velikodušnost i strpljivost. Zahvaljujući antitetičkom odnosu ovih likova, autor zadovoljava jedno od glavnih obilježja epa: pripovijedanje o sukobu dviju zajednica, pri čemu junak, autor i čitatelj dijele isti, u ovom slučaju filovenecijanski ideologem.

Ključne riječi: *Krsto Frankopan; Girolamo Savorgnan; Savorgnanide*

1. Uvod

Promišljamo li o književnim rekonstrukcijama životopisa Krste Frankopana, kneza krčkog, senjskog i modruškog, vjerojatno će nam prvi na pamet pasti povijesni roman *Vuci* koji je Milutin Cihlar Nehajev objavio 1928. godine ili, kako sam u podnaslovu ističe, o 400. obljetnici Frankopane smrti. Nehajev Krstu odabire kao jaku povijesnu osobu, člana obitelji čije su borbe prožete osjećajem posebnog nacionalnog interesa (Cihlar Nehajev 1927: 13). Krstina je sudbina i odnos sa suprugom Apolonijom, koja mu se pridružuje u tamnici, nadahnula Henryja Thodea, njemačkog povjesničara umjetnosti i književnika koji 1895. godine objavljuje roman *Frankopanov prsten*. U oba djela autorski subjektivni pristup presudno djeluje na tijek pripovijedanja povijesno utemeljene radnje, tako da, unatoč deheroizaciji, lik Krste ostaje primjerom iskrenog rodoljublja, ljubavi, vjernosti i odanosti, čime opravdava Apolonijinu privrženost sažetu u gravuri na prstenu koja glasi „S drage volje tvoja“ (Thode 1944: 10).

Može se zaključiti kako u Thodeovu tekstu u karakterizaciji lika prevladava nadnacionalni kršćanski, dok je u romanu *Vuci* u konstrukciji lika najupečatljiviji nacionalni domoljubni ideologem. Stoga se čini zanimljivim ukazati na važnost nacionalnog ideologema u književnim prikazima povijesnih ličnosti na primjeru opisa Krste Frankopana u književnom djelu eksplicitne filovenecijanske orijentacije.

2. Ep *Savorgnanide*

„Ep koji bi se mogao nasloviti *Savorgnanide*“,¹ prijedlog je koji nepoznati autor dopisuje na naslovnici svog narativnog djela u stihovima napisanog 1777. ili početkom 1778. godine. Zadarski je rukopis vrlo dobro očuvan, a kako se radi o čistopisu, može se pretpostaviti da je primjerak bio namijenjen mogućem izdavaču. Neobjavljeni rukopis, prema podacima inventarnih knjiga, postaje dijelom rukopisnog fonda Znanstvene knjižnice u Zadru 1858. godine, vjerojatno zahvaljujući početnoj knjižnoj donaciji osnivača knjižnice, Pier Alessandra Paravije. Premda uvršten u popis Paula Oskara Kristellera, *Italičko putovanje* (1990: 449), rukopis nije ugledao svjetlo dana sve do 2021. godine kada autorica članka u koautorstvu objavljuje

¹ Svi su prijevodi u tekstu s talijanskog na hrvatski jezik djelo autorice članka, ukoliko nije drukčije naznačeno.

knjigu *Savorgnanide. Genesi, interpretazione e critica* u kojoj se detaljno opisuje višegodišnji tijek istraživanja, predstavljaju dobiveni rezultati te objavljuje prvo kritičko izdanje djela.² Rukopis sadrži genealoški ep u kojem autor u 356 stanci opisuje višestoljetnu povijest poznate furlanske obitelji Savorgnan. Izbor strofe upućuje na poštivanje talijanske epske tradicije, iako se u uvodnom tekstu, u kojem pjesnik apostrofiraju buduće čitatelje, daje prednost referencijalnom i panegiričkom nad poetskom funkcijom epa. Panegirički karakter genealoške epike podrazumijeva pripovijedanje o uspjesima istaknutih članova obitelji. Kako moć obitelji Savorgnan počiva na odanosti Mletačkoj Republici, jasni su razlozi zbog kojih autor opširnije pripovijeda o onim članovima koji su svojim političkim, vojnim i društvenim djelovanjem pridonijeli njezinoj slavi, teritorijalnom očuvanju i jačanju političke dominacije. Pritom se autor, što jest jedno od glavnih obilježja epskog stvaralaštva, i sam ideološki poistovjećuje sa svojim junacima, te jednako gorljivo hvali obitelj Savorgnan, ali i političku ulogu Mletačke Republike. Protagonist jedne od važnih epizoda u kronološkom prikazu obiteljskog uspjeha, jest Girolamo Savorgnan (1466. – 1529.), koji se zatekao na čelu obitelji u izrazito burnom periodu mletačke prošlosti, kada se osnivanjem Cambraiske lige stvara vrlo moćan savez, te je Venecija prisiljena braniti veći dio svoga teritorija (Casella 2003: 80). Girolamo se tako braneći furlanski teritorij suprotstavlja Krsti Frankopanu, koji se u službi Maksimilijana I. nalazi na čelu habsburške vojske.

3. Lik Krste Frankopana

Premda autor u uvodnim riječima čitatelja uvjerava u povijesnu autentičnost i primarnu, referencijalnu funkciju svoga teksta, nije teško zaključiti kako navedeni korišteni izvori, mahom oni koji veličaju Mletačku Republiku, nisu oslobođeni subjektivne interpretacije. U njima je Girolamo Savorgnan prikazan kao izuzetan ratnik kroz prizmu dominantne ideološke

² Opširniji podaci o opisu, dataciji, atribuciji i fortuni rukopisa osim u navedenom tekstu na talijanskom jeziku (Bukvić, Ana; Jusup Magazin, Andrijana; (2021a) *Savorgnanide. Genesi, interpretazione e critica*, Sveučilište u Zadru, Zadar), na hrvatskom su jeziku predstavljeni na Znanstvenom skupu *70 godina izučavanja romanskih kultura, jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu* (3. – 4. 12. 2021.), te dostupni u radu: Bukvić, Ana; Jusup Magazin, Andrijana (2021b) “Žene u epu Savorgnanide”, *Zbornik radova: 70 godina Odsjeka za romanistiku*, ur. Edina Spahić, Ivan Radeljković i Lejla Osmanović, Filozofski fakultet, Sarajevo, str. 255–263.

predodžbe, pa mu i pjesnik posvećuje čak šezdeset stanci, u kojima se dijelom pripovijeda i o Krsti Frankopanu. Upravo ti stihovi jasno ukazuju na višestruku narativnu funkciju pjesnikova oblikovanja lika habsburškog vojskovođe.

Talijanski povijesni izvori spominju nekoliko izravnih okršaja Girolama i Krste tijekom višegodišnjih sukoba Mlečana i Habsburgovaca. Povjesničari navode kako je 1509. godine Krsto Frankopan opkolio Prem (tal. Primano) i zarobio Girolama, koji je bio prisiljen skupo platiti svoju slobodu. (Joppi 1855: 8)³ Detaljnije i opširnije, i sami naklonjeni Mletačkoj Republici, izvješćuju o 1514. godini i obrani Osoppa, najvećeg Girolamova vojnog uspjeha, kada su Krsto Frankopan i habsburški vojnici opkolili utvrdu. Iako je Krsto očekivao drugačiji ishod, Girolamovo dugo odolijevanje Krstinoj opsadi, od 17. veljače do 30. ožujka, omogućuje mletačkoj vojsci pod vodstvom Bartolomea d'Alviana da vrati u posjed Udine i veći dio Furlanije, pa se upravo zbog toga obrana Osoppa smatra prijelomnim trenutkom u konačnoj mletačkoj pobjedi. I dok povjesničari duljinom pripovijedanja o pojedinom događaju izražavaju naklonost jednoj od sukobljenih strana, pjesnička sloboda omogućava eksplicitnu subjektivnu interpretaciju, pa tako i izostavljanje trenutaka koji nisu u funkciji heroizacije glavnog lika. Upravo iz tog razloga pjesnik spominje primjere Girolamove vojne vještine koji prethode obrani Osoppa. Opisuje se tako njegov doprinos obrani prijevoja Plöckenpass (Monte Croce Carnico) 1487. godine i zaustavljanje Maksimilijanovih trupa u Cadoreu 1508. godine, što omogućava mletačkoj vojsci zauzimanje Gorizije, Duina i Trsta. Ovim gradovima pjesnik pribraja i Prem u strofi gdje prvi put spominje Krstu Frankopana, prešućujući pritom Girolamovo zarobljeništvo. U početnim stihovima najave konačnog vojnog ishoda, pjesnik Girolama naziva venetskim Ahilejem, a Krstu njemačkim Hektorom (Bukvić, Jusup Magazin

³ Krstinu pobjedu u Premu ovako opisuje Matija Mesić, kojeg Cihlar Nehajev navodi kao autora prve monografije o Krsti Frankopanu (2019: 324): „U toj dakle po Maximilijana toli nesretnoj vojni dade se prilika našem Krsti, da si lice osvjetla, a sreća htjede, da u junačkom sukobu taj put nadvlada junaka, koji mu nekoliko godina kašnje više jada zadao nego itko drugi. Pridobivši naime Mletčani Trst, povjere na njegovo područje spadajući kaštel Prem (u Istri) svojemu plemiću Jeolimu Savorgnanu, rodnom Furlancu. Na toga dakle mletačkoga zapovjednika udari Krsto s konjanici svojimi i pješaci, te ga nakon junačkoga boja najposlje prisili na predaju. Savorgnano, sužnjem Krstinim učinjen, izkupi se sa 1700 dukata, za što ja je republika odštetila određivši mu 120 dukata na godinu.“ (1870: 27–28). Od novijih monografija o Krsti i ocu mu Bernardinu vidi: Kruhek, Milan (2016) *Knezovi Modruški Bernardin i Krsto Frankopan: mačem i govorom za Hrvatsku*, Katedra Čakavskog sabora Modruše, Modruš.

2021a: 58)⁴. Uz Girolamovo se ime nižu oslobođeni gradovi i ističe odlučnost da spriječi Frankopanove „okrutne i čudne ideje“ (Bukvić, Jusup Magazin 2021a: 58) osvajanja Furlanije. Pritom autor u bilješkama precizira kako se radi o „Frankopanu Hrvatu, gorljivom i snažnom kapetanu Maksimilijanove vojske“ (Bukvić, Jusup Magazin 2021a: 141). Već se iz nekoliko navedenih primjera naslućuje funkcija ovog sporednog epskog lika: povijesna osoba kroz pjesničku prizmu postaje utjelovljenje cjelokupne carske vojske, a svako isticanje njezine hrabrosti i sposobnosti u funkciji je veličanja Girolamove konačne pobjede.

Autor priču o opsadi Osoppa započinje opisom habsburške prednosti na ratištu. Krsto, uvjeren u premoć svojih trupa, želi se „pod svaku cijenu“ (Bukvić, Jusup Magazin 2021a: 58), kako nam prenosi pjesnik, pridružiti ostatku vojske koja je s lakoćom već zauzela Vicenzu i Treviso. Njegova su nepromišljenost i nestrpljivost u osvajanju Furlanije oprečne Girolamovim vrlinama: mudrosti, strpljenju i duboko promišljenoj vojnoj taktici, koje autor veliča detaljnim opisom utvrde. Digresija od jedanaest stanci višestruko je zanimljiva jer pjesnik, osim što veliča položaj i Girolamovo podizanje ondašnje obrambene sposobnosti utvrde, opisuje Osoppo svoga vremena pri čemu mu pripovjedna anticipacija omogućava spomen svih Girolamovih potomaka koji će se i sami istaknuti u raznim projektima fortifikacijske arhitekture. Pjesnik usto preuzima usporedbu Francesca Cara, autora djela o povijesti obitelji Savorgnan, koji Girolamovu pripremu tvrđave za nadolazeći Krstin napad uspoređuje s Arhimedovom zaslugom pri obrani Siracuse (Caro 1685: 23), čime još jednom nagoviješta budući ishod opsade. Girolamo je spreman pružiti otpor „razjarenom njemačkom Marsu“ (Bukvić, Jusup Magazin 2021a: 62), koji, svjestan strateške važnosti Girolamove utvrde, ne želi nastaviti svoje pustošenje Furlanije dok ne pokori Osoppo. Pjesnik uspoređuje Frankopana, utaborenog s mnogobrojnom i do zuba naružanom vojskom, s „pohlepnom zvijeri“ koja vreba „bojažljivo janje“ i kruži oko plijena iščekujući trenutak njegove nepažnje. Nabranje suprotstavljenih epiteta tehnika je kojom autor isticanjem oprečne naravi i ponašanja gradi Krstin i Girolamov lik. Dok je Girolamovo djelovanje u potpunosti podčinjeno slavi Venecije, Krstu prije svega, osim pobjede u službi

⁴ Svi citati preuzeti su iz kritičkog izdanja anonimnog djela *Poema che chiamar si potrebbe Savorgnanide*: Bukvić, Ana; Jusup Magazin, Andrijana; (2021a) *Savorgnanide. Genesi, interpretazione e critica*, Sveučilište u Zadru, Zadar u kojem su autorice zadržale izvornu numeraciju stranica rukopisa ZKZD 5058 / Ms. 24.

države kao primarne motivacije, potiče želja za osobnim dokazivanjem što ga u konačnici dovodi do nepromišljenih poteza. Prikaz je vrlo blizak riječima kojima ga u romanu Cihlara Nehajeva Matthaus Lang, kardinal i nadbiskup Salzburga, opisuje sestri Apoloniji:

Gospodin Krištofor je vanredni ratnik – razumije se u svoj posao. [...] Gospodin Krištofor je prijetnja koja izazivlje. Ali tvoj muž – to ti moram otvoreno kazati – vodio je rat kao da ga ne vodi za cesara, nego za sebe. [...] U miru je uman, u ratu smion. Znamo, znamo! Ali je prenegao, preponosan, pregrub. Na dvor ni ne šalje izvješća – za poruke se ne brine. Kad mu se je ono dogodila prošasta neprilika, pitali smo čemu je išao opsjedati Osoppo. Što ga sili da uvijek četuje, a ne će da samo zapovijeda po našim uputama? Zašto ratuje sam, uhađa sam, traži opasnost? (2019: 15–16)

Krstino nezadovoljstvo, ali i nezadovoljstvo njegove vojske, raste svakim danom Girolamova otpora. „Jadni Frankopan!“ (Bukvić, Jusup Magazin 2021a: 64), govorili su čak i njegovi najodaniji časnici svjesni kako je Frankopanov ponos razlog uzaludnog gubitka ljudskih života. Unatoč tomu, Krsto ne odustaje, ali sumnjajući u pozitivan ishod opsade, do cilja pokušava doći milom, te Girolamu predlaže predaju, obećavajući mu što god poželi. Pripovijedanje ustupa mjesto upravnom govoru, čime pjesnik pojačava dojam vjerodostojnosti oblikovanja Krstina karaktera. Početne riječi kojima Frankopan iskazuje spremnost ispuniti sve Girolamove zahtjeve otkrivaju razmjer njegova očaja koji pokušava sakriti prepređenim obrazlaganjem prijedloga. Krsto ga prijetvorno uvjerava kako mu je poticaj upravo Girolamova dobrobit: rastužuje ga mogućnost da uspješan vojskovođa umre od gladi. Predajom bi sačuvao ponos i dostojanstvo jer će ionako ubrzo biti prisiljen vapiti za milošću. Pritom se Krsto trudi Girolamovu predaju prikazati kao vojni uspjeh podsjećajući ga na snagu i veličinu njemačke vojske. Štoviše, Krsto tvrdi kako bi sa svojom trupom učas mogao osvojiti Osoppo, ali radije bi sklopio prijateljstvo s Girolamom „nego li ga bacio u sužanjstvo kao neprijatelja“ (Bukvić, Jusup Magazin 2021a: 65). Vješto interpretiranje trenutnog stanja na bojnopolju otkriva nam Krstinu domišljatost, lukavost, koja, s obzirom na antagonističku funkciju njegova lika, poprima isključivo negativno značenje podlosti i himbenosti. Naravno da Girolamo prepoznaje uzaludnost Krstinih prijetnji, siguran kako je pobjeda uvijek na strani hrabrih. U izravnom obraćanju Krsti Girolamo sebe

definira Savorgnanom, venecijanskim sinom i ratnikom, što je prema idejnom sadržaju epa inačica za ponos, odanost i hrabrost. Girolamo u svom odgovoru jasno i otvoreno izražava prezir, pa tako kaže da ga jedino činjenica što je i Krsto ratnik sprječava da ga nazove kukavicom i podlacom, i odbija ponuđeno prijateljstvo. Dapače, izaziva Frankopana na konačni žestoki obračun. I dok se Krsto pobjede želi domoći prevarom, Girolamo je za obranu Osoppa spreman žrtvovati svoj život. Odvažnost ne isključuje skromnost i suosjećanje, te od mletačkog Senata koji mu nudi nagradu za odanost traži jedino utočište za ženu i djecu.

Kontrast dvaju karaktera u službi je pojačavanja Girolamovih pozitivnih osobina, čime pjesnik doprinosi gradnji lika koji postaje nositeljem osobnih, ali i nacionalnih moralnih vrijednosti. Girolamova odlučnost i ponos izazivaju Krstin bijes, koji obećavajući svojoj vojsci skoriju pobjedu, pojačava žestinu svojih napada na opkoljenu utvrdu. Pjesnik ne propušta prigodu Krstinu vojnu taktiku kojom Osoppu prekida dostavu hrane i vode nazvati „beščutnim zlostavljanjem“ (Bukvić, Jusup Magazin 2021a: 69) koje više slabi njegov i moral njegovih vojnika, negoli Girolamov borbeni duh. Nakon četrdeset i pet dana uzaludnih pokušaja, Krsto se počinje kajati zbog svoje ustrajnosti da osvoji utvrdu, svjestan kako je njegova vojska ponižena i svladana. Girolamovu ponosu pjesnik još jednom suprotstavlja Krstin bijes, zavist, a njegov očaj kulminira u proklinjanju vlastite sudbine i Osoppa koji se ipak pokazao nepremostivom zaprekom. Krstinom beznadu pridonose i izvješća s bojnog polja, gdje je mletačka vojska na čelu s Bartolomeom d'Alvianom porazila habsburšku kod Pordenonea hitajući Girolamu u pomoć. Krsto naređuje povlačenje „svojim Hrvatima“, pri čemu pjesnik ističe njihove vojne vještine opisujući ih kao „po prirodi izvrsne ratnike“ (Bukvić, Jusup Magazin 2021a: 70). Razlog rijetkog primjera isticanja „neprijateljskih“ pozitivnih osobina može biti interpretiran kao sredstvo kojim Girolamova pobjeda dobiva dodatnu važnost. Ipak radi se o enkomijastičkoj motivaciji: Mario Savorgnan (1725. – 1786.), kojemu je ep posvećen, bio je kapetan elitne vojne jedinice *Croati a cavallo* (Bukvić, Jusup Magazin 2021a: 101), koja pod mletačkom zastavom sudjeluje u protuturskim borbama (Čoralić, Balić-Nižić 2006: 71). Stoga pohvala hrvatskih vojnika ima sinegdohalnu funkciju, te je istoznačna pohvali cjelokupne mletačke vojske.

Pjesnik se vrlo kratko osvrće na ranu koju je Krsto zadobio pri jednom od posljednjih juriša u pokušaju osvajanja utvrde, što povećava njegovu malodušnost, ali i obezglavljenost čitave habsburške vojske koja bježi pred Girolamom, željnim osvete. Girolamo „poput bijesnog psa koji juri rastjera-

ti okupljeno stado“ (Bukvić, Jusup Magazin 2021a: 71) uspijeva u svom naumu, ali odustaje od daljnjeg progona Frankopana kojeg pušta da ode „liječiti čudne udarce“ (Bukvić, Jusup Magazin 2021a: 71), te se s osvojenim habsburškom artiljerijom pobjednički vraća u Veneciju. Govoreći o neuobičajenim udarcima, pjesnik se referira na ozljedu glave koju je Krsto zaradio napadajući Osoppo. Kako se Krstino ranjavanje ne spominje u Carovoj povijesti Savorgnana, jasno je da pjesnik podatak nalazi u nekom drugom povijesnom izvoru. S obzirom na to da se među mogućom historijskom građom nalaze primjeri šturih, ali i vrlo opširnih osvrtâ na Frankopanovo ranjavanje, nemoguće je tvrditi da pjesnik namjerno sažima događaj kako ne bi umanjio veličinu Girolamove pobjede. Ipak, sudeći prema nekim povijesnim izvorima svjesno umanjuje težinu Krstinih rana:

Buduć da je Krsto sдобивене rane toliko trpio, da su ga morali na nosilih nositi i da se je dapače već zdvajalo o njegovu životu, to bijaše njegova vojska lišena pomoći svoga glavnoga vojevode, koje joj je sada toliko trebalo, da bude pri uzmicanju sačuvana od raspa i pogube; neprijatelj se pako požuri, da joj što više štete nanese. (Mesić 1870: 48)

Štoviše, pjesnik ni u bilješkama na kraju teksta ne navodi detalje događaja, premda su mu neki od njih mogli poslužiti u prikazu degradacije mletačkog neprijatelja, što je moguće ilustrirati i priložima hrvatske historiografije. Tako npr. Marija Mesić citira duhovit latinski epigram o Krstinom neuspjehu:

Napokon se ipak pokazашe svi ti izvanredni naponi uzaludnima, te vojska Krstina i opet odustade od jurišanja, i to morade učiniti tim više, što joj je bio hrabri vodja u boju od 25. teško ranjen, pogodivši ga neki od neprijatelja kamenom upravo u glavu. Ta Krstina nesreća i častna mu rana, u hrabrenom boju dobivena, dade povod, te je njetko usljed toga napisao ovu epigramu:

Fragepanis eram, sed dum volo frangere saxa

Osopi, frangunt, heu! Mihi saxa caput. (1870: 46)

Radi se o epigramu nepoznatog autora koji je zapisan na marginama Girolamova pisma Senatu 27. ožujka 1514. godine (Joppi 1855: 53), a čije nam značenje ovako objašnjava Cihlar Nehajev: „Bio sam, ruga se stih,

Frankopan i lomio kruh (od „frangere panem“), ali kad sam htio lomiti hridi od Osoppa, one su mi slomile glavu.“ (2019: 163). Epigram je pjesniku vjerojatno nepoznat ili neprimjeren visokom stilu genealoškog epa, jer teško da bi propustio citirati ga makar u bilješkama kao još jednu potvrdu Frankopane vojne nepromišljenosti, a implicitno i Girolamove umještosti.

U trenutku kada Girolamo odustaje od daljnjeg progona ranjenog Frankopana, Krstin lik prestaje imati ulogu u razvoju primarne radnje, te nestaje iz teksta. Ne čudi što ni u epu, ni u bilješkama pjesnik ne spominje Krstino dugogodišnje zatočeništvo u Veneciji i Milanu otkuda uspijeva pobjeći tek 1519. godine. Međutim, pjesnik se ne osvrće ni na Krstino zarobljavanje u okolici Gradiške 5. lipnja 1514. godine, kada Frankopan pada u zasjedu Giovannija Vitturija, mletačkog providura u Furlaniji. Naš pjesnik prešućuje Krstin poraz kojemu je nazočio i Girolamo, gubitak koji prerasta u simbol mletačke prevlasti nad njemačkom vojskom, o čemu svjedoče svi povijesni izvori:

Suvišno je i spominjati, da je s toga zavlдалo veliko veselje u mletačkoj vojsci kod Marana i da su još 5. lipnja u Mletke pisma, slana, koja su i onamo imala donieti glas o toli važnoj za Mletčane zgodi. (Mesić 1870: 51)

Jedan od pošiljatelja jest i Girolamo Savorgnan koji s bojnog polja u predvečerje ovako piše duždu: „Siguran sam kako je Vaša Svjetlost s raznih strana doznala izvrsnu vijest o tomu kako je veličanstveni providur Vitturi slomio i zarobio kneza Krstu.“ (Joppi 1856: 16)

Zašto autor ne pripovijeda o ponovnom susretu Girolama i Frankopana, u ulogama pobjednika i pobijedenoga koji se savršeno uklapaju u filovenecijanski ideologem epa? Kako je to protekao susret dvojice vojskovođa koji su već nekoliko puta na bojnopolju omjerili svoje snage? Kako je završio njihov razgovor? Girolamo se duždu, dan nakon što mu javlja kako je Krsto zarobljen, obraća sljedećim pismom:

Presvijetli Prinče. Danas je ovdje doveden knez Krsto. Na koji je način doveden i kako je čašćen, i o razgovorima koji su slijedili, neću Vam objašnjavati drukčije, jer tu dužnost prepuštam drugima: samo ću reći ovo, da se u svom djelovanju ponašao kao dobar vojnik prema drugima, bio bih mišljenja da ga treba častiti; ali pomišljajući na propuste koje je napravio protivno vojnom zakonu i disciplini, ne čini mi se da zaslužuje

tolike počasti, te da je bez posljedica o meni tako bahato govorio; posebice što sam mu rekao ono što uobičajeno govorim svima kako bih ih zaplašio, da ga podsjetim kako je Marano naš. On je doista u njegovoj vlasti, jer ga je ranije oteo i opskrbio ljudima, i pomagao i održavao: ali strpljenja. Uistinu molim Vašu Svjetlost, da se prema njemu odnosi kao prema zatvoreniku, a ne kao prema sinu, kako vidim da činimo.

Preporučam se Vašoj Svjetlosti. (Joppi 1856: 16–17)

Girolamo aludira na Krstino osvajanje Marana u prosincu 1513. godine. Naime, Krsto je važnu luku furlanskog primorja uspio osvojiti lukavošću, ili kako to sažima Mesić:

Sada, gdje je Krsto na nj dolazio, imao je ono neznatnu posadu, tako da već zbog toga nije bio kadar ondašnji podestà Alessandro Marzello obraniti ga od veće kakove navale, a po gotovu bijaše mu pasti, ako je neprijatelju jošte i izdajstvo na pomoć došlo. Pak tako se sada i zgodi. Krsti bijaše na službu izdajica pop Bartolomej, koji je učinio pomoćju zavedenih seljana, te je Krsto bez ikakove muke u grad uljezao 13. prosinca malo prije spomenute godine. Tako pade Marano u šake Krstine, i rečeni podestà Marzello postade sužnjem njegovim. (1870: 35)

Iz povijesnih izvora doznajemo kako je i Girolamo sudjelovao u uzaludnim pokušajima ponovnog zauzimanja Marana, kad je Krsto pozvan na predaju ovako odgovorio: „Mi se nepredajemo, već hoćemo da pokušamo, nećemo li mi umjeti grad bolje čuvati nego što ste ga vi čuvali.“ (Mesić 1870: 35). Uzaludni su bili i napadi mletačke vojske, koja se, u strahu od Krstinih četa koje su stizale u pomoć Maranu, razbježala:

Usljed toga ode Savorgnano iz svoga tabora izpod Marana, da bude na pomoć mletačkim četam, koje su imale prve neprijatelja dočekati. Nu zahman bijaše sva njegova revnost, kada se vojska nikako nije dala staviti, nego je preplašena i zlovoljna bez obzira bjegala, čim se je bio neprijatelj pomolio. (Mesić 1870: 36)

Girolamova frustracija ponavlja se pri Krstinom osvajanju ostatka Furlanije, kada Savorgnan ne uspijeva odgovoriti građane Udina od predaje:

K tomu bude pozvan i Savorgnano, i u vieću se odluči, da će se grad braniti, ako gradjani zadadu rieč, da će složno raditi s vojnicima. Tu odluku donese Savorgnano medju gradjane i stane ih oduševljenimi riečmi nagovarati na obranu grada i domovin; nu sve zahman [...] (Mesić 1870: 38)

Girolamovu nacionalnu, ali i osobnu netrpeljivost spram Krste u pozivu duždu na uskraćivanje milosrđa, argumentira Krstinim kršenjem etičkih principa ratovanja. Pritom misli na Krstino nečovječno kažnjavanje seljaka iz Muzzana, mjesta pored Marana, koje je dao osakatiti i oslijepiti:

Nesretni seljani nebjehu doista obješeni, ali im zato oči iskopale, a njekim još odsjekoše palac na desnoj ruci. Premda takovoj nečovječnosti u toj dobi na žalost veliku često traga nalazimo, to se ipak Krsto podnipošto nemože oprati od ljage, koja se baca na njegovo ime zbog rečenoga djela. (Mesić 1870: 39)

Sve navedeno dovoljno je da izazove Girolamov bijes, ali čini se kako je posebno izazvan Krstinom bahatošću. Detaljan opis događaja nakon Krstina pada, pa tako i tijek susreta u vojnom taboru donosi Mesić:

Zapovjednici mletačke vojske izkazivahu Krsti svaku čast, kao što je dolikovalo vojvodi osobita imena i glasa; i s tim bijaše svatko sporazuman do jedinoga Savorgnana, koji je scienio, da bi se imalo s Krstom postupati kao sa sužnjem i ne inako jer da on nezaslužuje tolike časti, budući da je naprama drutim vrijedjao zakone i disciplinu vojničku. – Mletčani u ostalom dadoše odmah Krsti priliku, da im pokaže, kako je malo voljan pogaziti svoje dostojanstvo, premda je slobode lišen. Medju njimi bješe naime ugovoreno, da će ga povesti u tabor Savorgnanov, da zatim odatle podje pod Marano i da pozove zapovjednika gradskoga, da grad preda Mletčanom. Bivši Krsto prema toj osnovi dovedenu tabor Savorgnanov dne 6. lipnja i čuvši, kako ga tu zovu sužnjem Savorgnanovim, zaviknu pun ponosa naprama Savorgnanu: Nisam tvoj sužanj, nego sam sužanj Signorije! A kada mu je na to bilo rečeno da pozove branitelje Marana na predaju, odvratu mletačkim zapovjednikom: Niti sam vlastan to učiniti, niti mi nedopušta moje poštenje, da vas poslušam: jer neću, da mi se rekne, da sam bio

naprama caru izdajicom. Zato, ako me ne silu povedete pod
Marano, doviknut ću braniteljem, da se i nadalje hrabro brane!
(1870: 51)

Krsto, unatoč zatočeništvu, odbija ispuniti mletački plan u kojem bi on pozvao branitelje Marana na predaju. Pritom se suprotstavlja Girolamu, smatrajući se venecijanskim, a ne njegovim osobnim zarobljenikom. Krstin odgovor i prezir koji izražava prema ponuđenom mu izdajničkom činu, istovjetni su tonu i načinu na koji je Girolamo odgovorio na Krstin prijedlog da preda Osoppo nekoliko mjeseci ranije. Dapače, Krstino neprihvatanje Girolamove naredbe, premda se našao u još nepovoljnijem položaju negoli Savorgnan koji je u trenutku Krstina nagovaranja još uvijek odolijevao napadima na svoju utvrdu, ukazuje na Frankopanovu hrabrost, ponos i lojalnost, čak i u trenucima životne ugroze. Premda se Girolamo našao na strani pobjednika, pripovijedanje o Krstinu suprotstavljanju i odbijanju poslušnosti, kao i Girolamov bijes u pismu upućenom duždu, narušili bi Girolamov epski lik. Stoga pjesnik, nakon opisa obrane Osoppa, kojom je Girolamo zadužio Mletačku Republiku, radije u čak osam oktava nabraja sve počasti koje su mu zbog toga dodijeljene negoli spominje idući susret s Krstom.

4. Zaključak

Tako se još jednom potvrđuje funkcija epskog lika Krste Frankopana, koji premda sporedan u kontekstu cijelog epa, ima vrlo važnu ulogu u pane-giričkom oblikovanju jednog od članova obitelji Savorgnan. Girolamo u epu simbolizira otpor, hrabrost i u konačnici mletačku pobjedu. Slika o Girolamu kao heroju pojačava se u opoziciji s Krstom Frankopanom, simbolom Maksimilijanove vojske. Pjesnik pritom lukavo ističe Krstinu vojnu vještinu, čime Girolamu suprotstavlja dostojnoga protivnika, te je time i njegova pobjeda veća. Međutim, ako se osvrnemo na karakterne osobine ovih vojskovođa, autor prikaz Frankopana gradi na temelju vlastitog filovenecijanskog ideologema, te ga prikazuje prijetvornim, lakomim i podlim pojačavajući tako pozitivne aspekte Girolamove osobnosti. Upravo zahvaljujući antitetičkom odnosu ovih dvaju likova, oktave u kojima pjesnik govori o Girolamovu životu među najzanimljivijima su u cijelom epu. Naime, rijedak je to primjer gdje pjesnik uspijeva zadovoljiti jedno od osnovnih obilježja epa: sukob dviju zajednica, pri čemu junak, autor i pretpostavljeni čitatelj dijele isti nacionalni ili vjerski ideologem. Uspjeh mletačke vojske

inkarnirane u Girolamu Savorgnanu postaje uspjeh svih onih s istim političkim sustavom vrijednosti. Premda je cijeli ep prožet filovenecijanskom orijentacijom, tek u antitetičkim odnosima vojskovođa i njihovih vojnih trupa autor omogućava čitateljevu identifikaciju s heroiziranim Girolamom.

Literatura

- Bukvić, Ana; Jusup Magazin, Andrijana (2021a) *Savorgnanide. Genesi, interpretazione e critica*, Sveučilište u Zadru, Zadar.
- Bukvić, Ana; Jusup Magazin, Andrijana (2021b) „Žene u epu Savorgnanide“, *Zbornik radova: 70 godina Odsjeka za romanistiku*, ur. Edina Spahić, Ivan Radeljković, Lejla Osmanović, Filozofski fakultet, Sarajevo, str. 255–263.
- Caro, Francesco (1685) *Historia de signori Savorgnani detti del Monte Conti di Belgrado, Castel Nuovo ecc.*, Gio. Battista Merlo, Verona.
- Casella, Laura (2003) *I Savorgnan. La famiglia e le opportunità del potere*, Bulzoni, Roma.
- Cihlar Nehajev, Milutin (1927) „Frankopani“, *Jutarnji list*, 9. I., str. 11–13.
- Cihlar Nehajev, Milutin (2019) *Vuci*, Alfa, Zagreb.
- Čoralić, Lovorka; Balić-Nižić, Nedjeljka (2006) „Iz hrvatske vojne povijesti – Croati a cavallo i Soldati Albanesi, njihova bratovština i gradivo o njezinu djelovanju od 1675. godine do sredine XVIII. stoljeća“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 24, str. 71–130. Dostupno na adresi <https://hrcak.srce.hr/7481>, posjet 10. veljače 2023.
- Joppi, Vincenzo (1855) „Lettere sulla guerra combattuta nel Friuli dal 1510 al 1528 scritte alla Signoria di Venezia da Girolamo Savorgnano“, *Archivio storico italiano*, 2 (2(4)), str. 3–15. Dostupno na adresi <http://www.jstor.org/stable/44452335>, posjet 1. ožujka 2023.
- Joppi, Vincenzo (1856) „Lettere sulla guerra combattuta nel Friuli dal 1510 al 1528 scritte alla Signoria di Venezia da Girolamo Savorgnano (continuazione)“, *Archivio Storico Italiano*, 4 (1(7)), str. 13–42. Dostupno na <http://www.jstor.org/stable/44452400> posjet 1. ožujka 2023.
- Kristeller, Paul Oskar (1990) *Iter Italicum*, V, E. J. Brill – The Warburg Institute, Leiden – London.

- Kruhek, Milan (2016) *Knezovi Modruški Bernardin i Krsto Frankopan: mačem i govorom za Hrvatsku*, Katedra Čakavskog sabora Modruše, Modruš.
- Mesić, Matija (1870) „Krsto Frankapan u tudjini“, *Rad Jugoslavenke akademije znanosti i umjetnosti*, knj. XIII, str. 17–79.
- Thode, Henry (1944) *Frankopanov prsten*, Hrvatsko izdavalačko bibliografsko društvo, Zagreb

SUMMARY

Andrijana Jusup Magazin

THE CHARACTER OF KRSTO FRANKOPAN IN THE ANONYMOUS ITALIAN EPIC POEM SAVORGNANIDE

An epic poem in the Italian language by an unknown author from the second half of the 18th century, which, in addition to the generic title Poem, suggests a possible title *Savorgnanide* on its cover, is preserved in the manuscript collection of the Scientific Library in Zadar. The author presents the centuries-long rise of the Savorgnan family in the chronological order, devoting more poetic space to its most powerful members. One of these is Girolamo Savorgnan (1466–1529) due to his leading role in the Venetian defence of Friuli in the war of the League of Cambrai. On the other hand, Krsto Frankopan (ca. 1482–1527) became famous in the aforementioned war for his military skills in the army of the Emperor Maximilian of Habsburg. The essay analyses the ideological conditioning of the representation and function of Krsto's character in the epic heroization of a member of the Savorgnan family. The poet emphasises Krsto's military prowess to lend Girolamo's victory more glory. However, the author attributes hypocrisy, levity, and recklessness to Krsto, which he contrasts with Girolamo's sincerity, generosity, and patience. Due to the antithetical relationship between these two characters, the author fulfils one of the main characteristics of the epic poem: the narration of the conflict between two communities, where the hero, the author and the reader share the same, in this case, pro-Venetian ideologue.

Keywords: *Krsto Frankopan; Girolamo Savorgnan; Savorgnanide*